

האיורים במסכת חולין, לקוחים מהספר 'שיחת חולין' באישור הרב אמיתי בן דוד שליט"א

בס"ד, כ"א תמוז התשפ"ו

חולין ס"ז – דיני תולעים במים

שאלות:

1. נתנאל רוצה לשתות מים מבור בשדה, הוא צריך לסנן את המים?

התרת שרצים בבורות מים

בסוף הדף הקודם ובתחילת הדף הזה ראינו את האפשרות ללמוד את ההיתר לאכול שרצים בבורות, שיחין ומערות במידת "כלל ופרט וכלל". עכשיו הגמרא מביאה את הלימוד של **דבי רבי ישמעאל** בשיטת "ריבוי ומיעוט".

ההבדל בין הלימודים הוא, שמידת "כלל ופרט וכלל" מרבה רק דברים שדומים לפרט ("כעין הפרט"). לעומת זאת, בלימוד של "ריבוי ומיעוט וריבוי" המיעוט (שמתפקד כמו הפרט) לא מפרש ומצמצם את הכלל, אלא ממעט רק לדבר שדומה לו 'כעין הפרט'. הריבוי הנוסף בסוף, מרבה כמעט את הכל חוץ מדבר אחד שלא דומה לו בכלל.

○ **דבי רבי ישמעאל** דורשים את כפל המילים "במים" "במים" בפסוק, בשיטת ריבוי ומיעוט: "במים" הראשון – ריבוי; "בימים ובנחלים" – מיעוט; "במים" השני – חזר וריבה. ואז מרבים את הכל, חוץ מדבר אחד שלא דומה למיעוט בכלל:

- ולכן מרבים לאיסור: חריצין ונעיצין (תעלות מים שזורמים בקרקע), שדומים לימים ונחלים שהמים שבהם זורמים ונובעים, ולכן השרצים שבהם אסורים באכילה.
- ממעטין להתיר: בורות, שיחין ומערות (מקורות מים סגורים שאינם נובעים), שהשרצים הקטנים שבהם מותרים באכילה.

○ **מתתיה בר יהודה מסביר** למה בחרנו לרבות דווקא את הבורות והשיחין להיתר ואת החריצין לאיסור: מפני שבבורות מים עצורים וסגורים כמו המים שבתוך הכלים (שהתורה התירה בהם שרצים במפורש), והחריצין והנעיצין הם מים פתוחים וזורמים.

○ הברייתא בדף ס"ו **אמרה** שהתורה התירה את השרצים שבכלים בשני מקומות – פעם באופן מפורש ופעם בסתום.

רב אחא ורבינא נחלקו איזה פסוק נחשב המפורש ואיזה הסתום:

▪ **הדעה הראשונה:** הפסוק החיובי ("את זה תאכלו... כל אשר לו סנפיר וקשקשת במים בימים ובנחלים אותם תאכלו") הוא המפורש להתיר, מפני שממנו אנו מדייקים ישירות 'אותם תאכלו' שנאמר דווקא על הביטוי 'בימים ובנחלים' שבהם נדרשים סימנים, אבל בכלים מותר לאכול גם ללא סימנים.

▪ **הדעה השנייה:** הפסוק השלילי ("וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים... שקץ הם לכם") למרות שהדיוק ממנו פחות ישיר להיתר מפני שהאיסור 'מבשרם לא תאכלו' לא סמוך למילים בימים ובנחלים, ואפשר לפרש אותו כמדבר על כל אשר במים, ובכל זאת הוא המפורש, מפני שהוא מוכיח על הפסוק החיובי שההגבלה באה להתיר את הכלים ולא לאסור אותם לחלוטין (שאינן הפסוק השלילי, היינו חושבים שבכלים אסור לאכול דגים בכלל, גם עם סימנים).

האיורים במסכת חולין, לקוחים מהספר 'שיחת חולין' באישור הרב אמיתי בן דוד שליט"א
2. למה מותר לשתות מבור מים שיש בו תולעים, אולי התולעים יצאו וחזרו?

שרצים ששרצו על הארץ

- **רב הונא אמר** שאסור לאדם לסנן שיכר תמרים בלילה דרך קיסמי עץ. שמא תולעת תפרוש מן המשקה ותזחל על גבי הקיסמים (וזה נחשב ששרצה על הארץ שאז היא נאסרת מהתורה), ואחר כך היא תיפול חזרה לתוך הכוס, והאדם שישתה אותה יעבור על הלאו של "השרץ השרץ על הארץ".
 - הגמרא **מקשה** למה לא נחשוש גם בשיכר רגיל בכוס שמא התולעת זחלה על דפנות הכוס וחזרה למשקה? הגמרא **מתרצת** שזחילה על דפנות הכלי נחשבת חלק מדרך גידולה הרגיל במים, וזה לא נחשב שהיא פרשה מהמשקה. הראיה לכך היא שמותר לשתות ישירות מבורות מים ללא חשש שמא השרצים זחלו על דפנות הבור וחזרו למים, מפני שזהו דרך גידולם.
 - **רב חסדא מביא** סיוע ל**רב הונא** מהברייתא שדורשת שאיסור שרץ הארץ כולל "יבחושין שסיננן". מכאן מדויק: דווקא יבחושין שעברו סינון (ופרשו על גבי המסננת) – אסורים, אבל יבחושין שלא עברו סינון – מותרים באכילה יחד עם המשקה, מפני שלא פרשו ממנו.
3. שמעון תפס תולעת שנפלה מהתפוח לפני שהיא הגיעה לארץ, הוא יכול לאכול אותה?

שרצים בפירות מחוברים

- **שמואל אמר** שקישות שהתליעה בעודה מחוברת לקרקע ("באביה") – התולעת שבתוך הקישות אסורה באכילה משום שרץ הארץ, כי הזחילה בתוך ירק **מחובר** נחשבת כזחילה על גבי הארץ.
- הגמרא **מתרצת** סתירה בין ברייתא אחת שמתירה תולעים בפירות מחוברים (כמו תמרים ועדשים) לברייתא שנייה שלומדת מהמילה 'כל השרץ' לאסור תולעים בעיקרי זיתים וגפנים מחוברים.
- הגמרא ניסתה להביא מכאן סיוע ל**שמואל** שהברייתא שאוסרת עוסקת במחובר. אבל הגמרא דוחה את הסיוע כי ניתן להסביר, ששתי הברייתות עוסקות במחובר לקרקע:
 - הברייתא שמכשירה עוסקת בתולעים שנוצרו בתוך הפרי עצמו (שכל עוד לא יצאו לאוויר העולם, הן מותרות).
 - הברייתא שאוסרת עוסקת בתולעים שנוצרו בגוף האילן - בעץ עצמו (השורשים והגזע), שדינם כקרקע ממש ולכן הן נאסרות מיד.
- תולעים שנוצרו בפרי תלוש מותרות כל עוד לא פרשו ממנו. **רב יוסף שואל** שלוש שאלות במקרי קצה:
 - מה הדין אם התולעת פרשה מהפרי ומיד מתה לפני שהספיקה לזחול על הקרקע, האם זה נחשב שהיא שרצה כי יצאה מהפרי, או שהיא חייבת לרחוש על הארץ?
 - מה הדין אם רק מקצתה של התולעת פירשה מהפרי והשאר בפנים?
 - מה הדין אם פירשה לאוויר העולם אבל אדם קלט אותה בפיו ישירות לפני שנגעה בקרקע, כשבאופן עקרוני היא מסוגלת לרחוש על הארץ? השאלות נשאו בתיקו.

האיורים במסכת חולין, לקוחים מהספר 'שיחת חולין' באישור הרב אמיתי בן דוד שליט"א
רב אשי שואל שאלות על תנועת התולעת בתוך הפרי עצמו:

- מה הדין אם התולעת יצאה מתוכה של תמרה וזחלה על גבי קליפתה החיצונית ("לגג תמרה") האם זה כמו דפנות הבור ששם גידולה, ולא נחשב שהיא שרצה?
- מה הדין אם היא זחלה על גבי הגרעין הפנימי של התמרה (בהנחה שגג תמרה נחשב חיצוני)?
- ומה הדין אם זחלה מתמרה אחת לתמרה שנייה הדבוקה אליה ללא מגע באוויר? וגם השאלות האלו נשארו בתיקו.

4. גדי אכל דג שהתברר שהיו בו תולעים, הוא צריך כפרה?

תולעי מעיים, ותולעי בשר ודגים

- **רב שישא בריה דרב אידי** אמר שהקוקיאני, שאלו תולעים של הכבד והריאה, אסורים באכילה, מפני שהם מגיעים מהחוץ דרך האוכל והם שרץ הארץ.
רב אשי הקשה שאם הם מגיעים מהחוץ ושרצו באוכל, היינו צריכים למצוא אותם במערכת העיכול (בית הרעי), ומכיוון שהם נמצאים רק בריאה ובכבד מוכח שהם גדלו בתוך הבהמה ומותרים.
 לפי הלשון השניה **רב שישא בריה דרב אידי** אמר שהם מותרים כי הם לא נמצאו במערכת העיכול, סימן שהם גדלו מתוך הבהמה עצמה.
- הגמרא פוסקת הלכה: שקוקיאני אסורים באכילה, מפני שהם הגיעו מבחוץ ושרצו על הארץ, כי כשהבהמה ישנה התולעים זוחלות לתוך נחיריה ומשם ישירות לריאה ולכבד ללא מעבר במערכת העיכול.
- תולעים שנמצאות בבשר הבהמה, בין הבשר לעור ("דרני דבשרא") – אסורות באכילה.
- תולעים שנמצאות בתוך בשר הדג – מותרות באכילה. **רבינא** ביקש מאמו שתבליע לו את התולעים בתוך בשר הדג כדי שיוכל לאוכלן מבלי להיגעל.
- **רב משרשיא בריה דרב אחא הקשה** על **רבינא** למה תולעי בהמה אסורות ושל דגים מותרות? **רבינא השיב**: שבהמה מותרת רק על ידי שחיטה, ומכיוון שהשחיטה לא מועילה לתולעים שיש להן חיות עצמאית – הן נשארות באיסורן המקורי שהן גדלו מאבר מן החי. לעומת זאת, דגים מותרים באסיפה בלבד ללא שחיטה, ולכן התולעים שנוצרות בתוכם נוצרות בתוך היתר והן מותרות.
- הברייתא דורשת את הפסוק בשרצים:
- "הולך על גחון" – זה הנחש; "כל הולך על גחון" – לרבות את השלשול ודומיו.
- "על ארבע" – זה העקרב; "כל הולך על ארבע" – לרבות את החיפושית ודומיה.
- "מרבה רגלים" – זה הנדל; "עד כל מרבה רגלים" – לרבות את הדומה לו ואת הדומה לדומה.
- **רבי יוסי בן דורמסקית אמר** שהלווייתן הוא דג טהור, כי יש לו סנפיר וקשקשת, שנאמר עליו באיוב: "גִּאָוָה אֶפְיָקִי מִגְּנִים" – אלו הקשקשים שמגינים עליו בחוזק, ונאמר "תִּתְחַתֵּיו חֲדָדֵי חֶרֶשׁ" – אלו הסנפירים שבהם הוא שט ומחתך את המים כחרסים.
הדרן עלך אלו טרפות